

ΟΜΑΔΙΚΑ ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

(focus group Interview)

Ένα νέο μεθοδολογικό εργαλείο έρευνας στον τομέα των Κοινωνικών Επιστημών

Χαράλαμπος Πουλόπουλος¹

Κοινωνικός Λειτουργός (PhD Candidate)

Άννα Τσιμπουκλή (MA, PhD)²

Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος

Το παρακάτω κείμενο αφορά στην χρήση της ομαδικά εστιασμένης συνέντευξης σαν μεθοδολογικό εργαλείο για την κατανόηση των φαινομένων μέσα από ποιοτικά στοιχεία. Γίνεται η απόπειρα να δοθεί ο ορισμός της ομαδικά εστιασμένης συνέντευξης, να εξηγηθούν οι τρόποι ορθής χρήσης του εργαλείου και να δοθούν κατευθύνσεις για την ανάλυση των αποτελεσμάτων και την εξαγωγή των συμπερασμάτων. Η χρησιμότητα της μεθόδου αντιπαραβάλλεται με αυτή των ποσοτικών μεθόδων έρευνας ενώ επισημαίνεται το γεγονός ότι η μέθοδος χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στην μελέτη του φαινομένου της τοξικοεξάρτησης στον Ελληνικό πληθυσμό.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη (focus group interview) είναι μια τεχνική η οποία προήλθε από την ομαδική ψυχοθεραπεία (Bellenger, κ.ά., 1976), χρησιμοποιήθηκε στην ποιοτική έρευνα αγοράς (qualitative marketing research) και θεωρήθηκε κατάλληλη για εφαρμογή στην διερεύνηση ειδικών κοινωνικών προβλημάτων. Η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη αναπτύχθηκε από την αναγκαιότητα κατανόησης των κοινωνικών φαινομένων μέσα από την ανάλυση ποιοτικών στοιχείων που αδυνατούσε να ερμηνεύσει η παραδοσιακή έρευνα.

Για πρώτη φορά ο R. K. Merton το 1946 δημοσίευσε ένα άρθρο για την ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη, ενώ κλασική θεωρείται η δουλειά των Merton, Fiske και Kendall, "The Focussed Interview" (1956). Στη διάρκεια των χρόνων που ακολούθησαν η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη αξιοποιήθηκε κυρίως από τον χώρο του marketing στη δημιουργία νέων προϊόντων ή στη διαφήμισή τους και θεωρήθηκε το κατάλληλο μεθοδολογικό εργαλείο που μπορεί να φέρει στην επιφάνεια τις ανάγκες του καταναλωτή. Παρ' όλα αυτά, οι κοινωνικοί επιστήμονες επηρεασμένοι από την κυριαρχία της ποσοτικής έρευνας δεν ασχολήθηκαν συστηματικά τα προηγούμενα χρόνια με την ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη.

- Ο Χαράλαμπος Πουλόπουλος είναι Κοινωνικός Λειτουργός, Υποψήφιος Διδάκτωρ του Πανεπιστημίου του Bradford και Δ/ντής του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕ.Θ.Ε.Α.).
- Η Άννα Τσιμπουκλή είναι Εκπαιδευτικός Ψυχολόγος, Διδάκτωρ Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Λονδίνου και Υπεύθυνη του Τμήματος Εκπαίδευσης του Κέντρου Θεραπείας Εξαρτημένων Ατόμων (ΚΕ.Θ.Ε.Α.).

Στην δεκαετία του '80 και με την ανάπτυξη της ποιοτικής μελέτης των φαινομένων της συμπεριφοράς εμφανίζονται οι πρώτες δημοσιεύσεις στο χώρο των κοινωνικών επιστημών που αφορούν σ' αυτό το είδος έρευνας. Η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη έχει πλέον εφαρμοστεί στην εκτίμηση των αναγκών, στην ανάπτυξη νέων πλάνων, στην εξέταση νέων προγραμμάτων και ιδεών, στη βελτίωση των υπάρχοντων προγραμμάτων, αλλά και πιλοτικά πριν από την εφαρμογή εκτεταμένων ποσοτικών ερευνών (Krueger, 1988). Σήμερα υπάρχει δημοσιευμένη πλούσια διεθνής (κυρίως αγγλική) βιβλιογραφία για την ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη, όμως τίποτα σχετικό δεν έχει αναφερθεί στην Ελληνική βιβλιογραφία.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΓΗ

Προσπαθώντας να ορίσουμε την ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη, μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί έναν ιδιαίτερο τύπο ομάδας, σε σχέση με το σκοπό, τη σύνθεση, τη διαδικασία και το μέγεθος, αντιπροσωπεύοντας ένα σημαντικό μεθοδολογικό εργαλείο της ποιοτικής έρευνας. Θα πρέπει επίσης να οριστεί ότι παρ' όλο που η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη προέρχεται από την ψυχοθεραπεία, αποτελεί κατ' εξοχήν ερευνητική και όχι θεραπευτική μέθοδο. Η σύγχυση μπορεί να προέλθει από το γεγονός ότι η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη δίνει τη δυνατότητα στα άτομα να παρέχουν πληροφορίες, απόψεις, εντυπώσεις, χρησιμοποιώντας τις δικές τους λέξεις και κάνοντας τους δικούς τους συσχετισμούς και συνειρμούς, με τον ίδιο τρόπο που η ψυχοθεραπεία επιτρέπει στα άτομα να δίνουν τη δική τους ερμηνεία των φαινομένων.

Ερευνητικά, η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη δεν περιορίζει τα άτομα με τον τρόπο που περιορίζονται από τη δομή ενός κλειστού ερωτηματολογίου. Μια βασική αρχή αποτελεί η υπόθεση ότι άτομα τα οποία μοιράζονται ένα παρόμοιο ή και το ίδιο πρόβλημα νιώθουν πιο άνετα όταν μιλάνε μεταξύ τους γι' αυτό το θέμα. Η έμφαση δίνεται στην ομάδα, στην αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών, και στις δυναμικές αλληλεπιδράσεις που αναπτύσσονται κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

Αντίθετα οι κλειστές (closed-ended) ερωτήσεις των ερωτηματολογίων, που συνήθως χρησιμοποιούνται στην ποσοτική έρευνα έχουν ένα μεγάλο μειονέκτημα. Δεν επιτρέπουν στον ερωτώμενο να εκφράσει μια διαφορετική άποψη πέρα από τις επιλογές που έχει κάνει ο ερευνητής. Από την άλλη πλευρά, η ποιοτική έρευνα χρησιμοποιώντας ανοικτές (open-ended) ερωτήσεις επιτρέπει στον ερωτώμενο να εκφράσει τις δικές του απόψεις, να δώσει τις δικές του εξηγήσεις και να μοιραστεί τις εμπειρίες του με τις δικές του λέξεις και χωρίς περιορισμούς.

Εκτός αυτών, η ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη έχει κι άλλα πλεονεκτήματα που την καθιστούν ολοένα και πιο δημοφιλή στην έρευνα, όπως το χαμηλό κόστος, τα άμεσα και κατανοητά αποτελέσματα και την αντιμετώπιση των συμμετεχόντων σαν οντότητες και όχι σαν αριθμούς.

Στην επιλογή των συμμετεχόντων στην έρευνα, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να εξασφαλίζεται η ομοιογένεια αλλά και η διαφορετικότητα στην ομάδα. Οι συμμετέχοντες επιλέγονται με κριτήριο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά ή προβλήματα, που αντιμετωπίζουν και τα οποία τους συνδέουν με το θέμα. Συνήθως δεν γνωρίζονται μεταξύ τους, αλλά έχουν κάτι κοινό να μοιραστούν. Ιδιαίτερη όμως προσοχή πρέπει να δοθεί όταν οι συμμετέχοντες γνωρίζονται μεταξύ τους και ιδιαίτερα όταν η έρευνα διεξάγεται μέσα σε οργανισμούς. Άτομα που έχουν συχνές κοινωνικές επαφές ή βρίσκονται σε εξαρτημένη θέση εργασίας είναι φυσικό να επηρεάζονται από τις προηγούμενες εμπειρίες και συζητήσεις τους με αποτέλεσμα να δυσκολεύονται στην ελεύθερη έκφραση των απόψεών τους.

Ο συντονιστής παίζει ένα πολύ σημαντικό ρόλο μέσα στην ομάδα. Είναι υπεύθυνος για τη δημιουργία ενός μη-απειλητικού, υποστηρικτικού κλίματος, το οποίο επιτρέπει την έκφραση ιδεών, απόψεων, συναισθημάτων, και την αλληλεπίδραση μεταξύ των συμμετεχόντων. Κάθε μέλος της ομάδας είναι ελεύθερο να εκφραστεί χωρίς πίεση ή να σιωπήσει. Ο συντονιστής, γενικά, θα πρέπει να είναι εκπαιδευμένος στη δυναμική της ομάδας αλλά και στις δεξιότητες της συνέντευξης. Θα πρέπει να είναι μη-καθοδηγητικός, χωρίς όμως παράλληλα να χάνει τον έλεγχο της ομάδας.

Το μέγεθος της ομάδας εστίασης μοιάζει μ' αυτό της ψυχοθεραπευτικής ομάδας. Συνήθως οι ομάδες αποτελούνται από επτά έως δέκα άτομα, αλλά ο αριθμός μπορεί να κυμαίνεται από τέσσερα μέχρι δώδεκα (Krueger, 1988). Οι Stewart και Shamdasani (1990) προτείνουν την συμμετοχή οκτώ έως δώδεκα ατόμων και ορίζουν την διάρκεια κάθε συνεδρίασης από μιάμιση έως δύο ώρες. Οι Bellenger κ.ά., (1976) θεωρούν επίσης σαν ιδανικό μέγεθος την ομάδα η οποία αποτελείται από οκτώ έως δώδεκα άτομα και υποστηρίζουν ότι με λιγότερα από οκτώ άτομα επιβαρύνονται πάρα πολύ τα μέλη της ομάδας, ενώ με περισσότερα από δώδεκα περιορίζεται κατά πολύ ο χρόνος έκφρασης των συμμετεχόντων. Τέλος ο Wells (1974) αναφέρει ότι το μέγεθος της ομάδας εξαρτάται από τον διαθέσιμο χώρο και τις ικανότητες του συντονιστή, αλλά συμπληρώνει ότι οι περισσότεροι συντονιστές επιλέγουν ομάδες έξι έως δέκα ατόμων.

Η κάθε συνεδρία συνήθως διαρκεί από μιάμιση έως δύο ώρες (Bellenger, κ.ά., 1976), αλλά υπάρχει περίπτωση να διαρκέσει και τρεις ώρες, ανάλογα με το θέμα, το οποίο εξετάζεται και τη δυναμική που έχει αναπτυχθεί μέσα στην ομάδα (Basch, 1987). Κατά τη διάρκεια της είναι απαραίτητο να δημιουργηθεί κλίμα άνεσης μεταξύ των συμμετεχόντων. Αυτό εξαρτάται από την εμπειρία του συντονιστή, το θέμα, και τους συμμετέχοντες. Συνήθως, στην αρχή υπάρχει ανησυχία και επιφυλακτικότητα, η οποία πολλές φορές μπορεί να οδηγήσει σε υπερέλεγχο της ομάδας και παθητικότητα. Είναι σημαντικό να γνωρίζει ο κάθε συμμετέχων από την αρχή τους σκοπούς της έρευνας και να έχει επαρκείς πληροφορίες για το φορέα υλοποίησής της. Οι πληροφορίες θα πρέπει να είναι όσο το δυνατόν ουδέτερες ώστε να μην επηρεάζουν ή να κατευθύνουν τους συμμετέχοντες στον τρόπο και το είδος των απαντήσεων.

Ο αριθμός των συνεδριών ποικίλει από μελέτη σε μελέτη. Συνήθως τρεις με τέσσερις συνεδρίες είναι αρκετές για να καλύψουν ένα θέμα. Ο Wells (1974) αναφέρει ότι από την πρώτη συνεδρία σε ένα άγνωστο θέμα, ο ερευνητής μαθαίνει πάρα πολλά. Στην δεύτερη μαθαίνει ακόμα περισσότερα, αλλά όχι τόσα όσα έμαθε στην αρχή. Συνήθως κατά τη διάρκεια της τρίτης και κυρίως κατά τη διάρκεια της τέταρτης έχουν ειπωθεί τα περισσότερα αρκετές φορές και φαίνεται ότι πολύ λίγα πρόκειται να προκύψουν από την συνέχεια.

Ο χώρος παίζει σημαντικό ρόλο στην πραγματοποίηση μιας αποτελεσματικής συνεδρίας. Οι ομάδες θα πρέπει να διεξάγονται σε χώρους που μπορεί να αναπτυχθεί ένα φιλικό και ζεστό κλίμα, έτσι ώστε οι συμμετέχοντες να μπορούν άνετα να εκφράσουν τις απόψεις τους. Κάποιοι συγγραφείς (π.χ. Wells, 1974) προτείνουν χώρους ουδέτερους, ενώ άλλοι θεωρούν ότι είναι προτιμότερο να επιλέγονται χώροι, που είναι οικείοι στους συμμετέχοντες.

Ο αριθμός, το είδος και οι τρόπος έκφρασης των ερωτήσεων απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή στην πραγματοποίηση της ομαδικά εστιασμένης συνέντευξης. Θα πρέπει να είναι προσεκτικά επιλεγμένες και να μην υπερβαίνουν τις δέκα. Ο Krueger (1988) θεωρεί ότι πέντε έως έξι συνολικά καλοδιατυπωμένες ερωτήσεις είναι αρκετές για να καλύψουν ένα θέμα. Αυτές οι ερωτήσεις πρέπει να δείχνουν αυθόρμητες, αλλά παράλληλα

πρέπει να έχουν επιλεγεί έτσι ώστε να μπορούν να αποδώσουν τα μέγιστα. Εάν αυτές οι ερωτήσεις για παράδειγμα επρόκειτο να χρησιμοποιηθούν σε μια ατομική συνέντευξη κάποιος θα μπορούσε να απαντήσει σε μερικά λεπτά. Οι ίδιες ερωτήσεις στη διάρκεια μιας συνεδρίας μπορούν να παράγουν συζήτηση ωρών. Μια συνεδρία μπορεί να ξεκινήσει με γενικότερη κουβέντα για το θέμα και να καταλήξει σε ειδικότερη. Κατά τη διάρκεια της συνεδρίας θα πρέπει ν' αποφεύγονται οι ερωτήσεις, οι οποίες μπορούν ν' απαντηθούν μονολογικά. Η καταγραφή των ερωτήσεων βοηθά τον ερευνητή κατά την διάρκεια των συνεδριών και της ανάλυσης.

Η κάθε συνεδρία μαγνητοφωνείται, αν είναι δυνατόν με δύο μαγνητόφωνα, ενώ παράλληλα θα πρέπει ένας εκπαιδευμένος ερευνητής να κρατάει σημειώσεις. Επειδή είναι δύσκολο να γίνεται ταυτόχρονα συντονισμός της συνάντησης και καταγραφή των σημειώσεων, συνήθως ένας βοηθός (εκτός κύκλου) αναλαμβάνει αυτό το ρόλο. Η χρήση του μονόδρομου καθρέφτη είναι αρκετά βοηθητική στην εκπαίδευση νέων συντονιστών, αλλά και στην εποπτεία της συνεδρίας.

Αμέσως μετά το τέλος της συνεδρίας ο συντονιστής και ο βοηθός πραγματοποιούν μια συνάντηση όπου ανταλλάσσουν απόψεις, καταγράφουν τις παρατηρήσεις τους, καθαρογράφουν τις σημειώσεις τους και κάνουν μια περίληψη της συζήτησης, που προηγήθηκε. Κατά τη διάρκεια αυτής της συνάντησης μπορούν να συζητηθούν θέματα που αφορούν αλλαγές στη δομή του ερωτηματολογίου, ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και στάση των συμμετεχόντων, ιδιαίτερες δυναμικές που αναπτύχθηκαν, το κλίμα της ομάδας καθώς και η αντζέντα της επόμενης συνεδρίας. Σ' αυτή τη φάση, η χρήση του μαγνητοφώνου είναι αρκετά βοηθητική εκεί όπου υπάρχουν διαφωνίες ή ασαφή θέματα.

ΑΝΑΛΥΣΗ ΤΩΝ ΣΤΟΙΧΕΙΩΝ

Οι Stewart & Shamdasani (1990) υποστηρίζουν ότι δεν υπάρχει "η καλύτερη ή η σωστότερη" προσέγγιση στην ανάλυση των δεδομένων της ομαδικά εστιασμένης συνέντευξης. Συνεχίζουν, λέγοντας ότι το βάθος και το πλάτος της ανάλυσης που απαιτείται ποικίλει ανάλογα με τους στόχους της έρευνας, την πολυπλοκότητα του σχεδιασμού και τον βαθμό στον οποίο μπορεί να εξαχθούν συμπεράσματα βασισμένα σε απλές αναλύσεις. Σε κάθε περίπτωση το πρώτο βήμα για την ανάλυση των στοιχείων είναι η απομαγνητοφώνηση της συνέντευξης την οποία ο ερευνητής μπορεί να επιθυμεί να εμπλουτίσει με πρόσθετες παρατηρήσεις, μη λεκτικές ενδείξεις και αντιδράσεις που δεν διαφαίνονται στο γραπτό κείμενο.

Η απομαγνητοφώνηση είναι μια αρκετά χρονοβόρα διαδικασία, ειδικά όταν γίνεται από μη-επαγγελματία. Μετά την απομαγνητοφώνηση ο συντονιστής και ο βοηθός μπορούν να προχωρήσουν στην ανάλυση. Σε μερικές περιπτώσεις, που ο ερευνητής δεν είναι εκπαιδευμένος να συντονίζει μια ομάδα, είναι δυνατόν ο συντονιστής και ο αναλυτής να αποτελούν διαφορετικά πρόσωπα. Η συμμετοχή του συντονιστή πάντως, είναι καθοριστική στην ανάλυση, γιατί είναι αυτός που συνήθως γνωρίζει μια σειρά από πληροφορίες (π.χ. εξωλεκτική επικοινωνία μεταξύ των μελών της ομάδας), οι οποίες δεν καταγράφονται στις μαγνητοταινίες. Για την ανάλυση, είναι απαραίτητο να έχει ο ερευνητής τις σημειώσεις που κρατήθηκαν κατά τη διάρκεια της συνεδρίας, τις περιλήψεις, τις παρατηρήσεις, τα ερωτηματολόγια, τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων και τα κείμενα των απομαγνητοφωνημένων συνεδριών.

Η ανάλυση των στοιχείων μπορεί να γίνει με την βοήθεια ενός ηλεκτρονικού υπολογιστή, χρησιμοποιώντας ειδικά πακέτα ποιοτικής ανάλυσης (π.χ. Atlas-ti, Nudist), ή αξιοποιώντας τις δυνατότητες ενός καλού

επεξεργαστή κειμένου (π.χ. Word 2.0, ή 6.0). Για κάποιους ερευνητές πάντως, η χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών στην ποιοτική ανάλυση αντενδείκνυται, διότι κατά την άποψη τους ο αναλυτής καταναλώνει μεγάλο μέρος της ενέργειας του στην προσαρμογή των στοιχείων στον ηλεκτρονικό υπολογιστή, η προσαρμογή δε αυτή διαφοροποιεί τα στοιχεία με αποτέλεσμα η ανάλυση να είναι ελλιπής ή περιορισμένη.

Η πιο συνηθισμένη και πιθανόν ολοκληρωμένη τεχνική στην ανάλυση των ποιοτικών στοιχείων είναι η ανάλυση περιεχομένου (content analysis). Η ανάλυση περιεχομένου έχει μια μακρά και πλούσια ιστορία στις κοινωνικές επιστήμες και έχει εφαρμοσθεί στην κατανόηση φαινομένων όπως η προπαγάνδα, η λογοτεχνία και ο τύπος, οι ψυχοθεραπευτικές συνεδρίες και τα τηλεοπτικά προγράμματα. Η ανάλυση περιεχομένου χρησιμοποιείται ως μια τεχνική ανάλυσης της συμπεριφοράς, εντοπισμού των καταστάσεων, των συναισθημάτων, των σκέψεων και των πεποιθήσεων που σχετίζονται με το υπό-μελέτη φαινόμενο.

Από μεθοδολογική άποψη, το πιο σημαντικό στοιχείο στην ανάλυση περιεχομένου, αφορά στην προσπάθεια συστηματικής αναπαράστασης των παραγόντων που οδηγούν σε μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, όπως αυτοί παρουσιάζονται και γίνονται αντιληπτοί από τους ίδιους τους συμμετέχοντες. Για την ανάλυση του περιεχομένου αναπτύσσεται ένα λεπτομερές σύστημα κωδικοποίησης, το οποίο εφαρμόζεται στα στοιχεία που προέρχονται από την ομαδικά εστιασμένη συνέντευξη και χρησιμοποιείται ένα ανοικτό σύστημα κατηγοριοποίησης από το οποίο προκύπτουν “ορισμοί” που περιγράφουν γενικές και αφηρημένες έννοιες. Συγκεκριμένα περιλαμβάνεται:

- α) η κωδικοποίηση περιπτώσεων μέχρι το σημείο που δεν βρίσκονται νέες παραλλαγές
- β) η κατηγοριοποίηση και σύνδεση των κατηγοριών
- γ) η συνεχής αναζήτηση ομοιοτήτων και διαφορών που υπάρχουν ανάμεσα στις περιπτώσεις και περιστάσεις που προκύπτουν, προκειμένου να εξασφαλισθεί ότι η πολυπλοκότητα και ποικιλία στα δεδομένα έχουν πλήρως ερευνηθεί.

Σε κάθε περίπτωση πρέπει να αντιμετωπίζονται τα ζητήματα της αξιοπιστίας και της εγκυρότητας των αποτελεσμάτων. Επομένως στην ανάλυση των στοιχείων τα ακόλουθα βήματα πρέπει να τηρούνται αυστηρά ώστε να εξασφαλίζεται η πιστότητα των δεδομένων:

- α) περιεκτικοί ορισμοί που παρουσιάζουν περιληπτικά γιατί τα φαινόμενα έχουν οριστεί μ' ένα συγκεκριμένο τρόπο, όπου αυτό έχει συμβεί.
- β) ο/η ερευνητής/τρια θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός / η στο να δέχεται ως απόλυτα αξιόπιστες τις ερμηνείες των ερωτηθέντων.
- βγ) ο/η ερευνητής/τρια πρέπει να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός/η στις γενικεύσεις των αποτελεσμάτων πέρα από τον πληθυσμό στον οποίο έχει διεξαχθεί η έρευνα
- δ) ο/η ερευνητής/τρια πρέπει να αναγνωρίζει το γεγονός ότι επηρεάζεται από τις προσωπικές του/της προκαταλήψεις. Για το λόγο αυτό δύο ή και περισσότεροι/ες ερευνητές/τριες πρέπει να εμπλέκονται στην συλλογή και ανάλυση των στοιχείων ώστε να γίνονται κατανοητές οι προσωπικές αντιλήψεις και επιρροές στην ερμηνεία των φαινομένων.

Στο ΚΕ.Θ.Ε.Α. εφαρμόσαμε την τεχνική της ομαδικά εστιασμένης συνέντευξης στη διερεύνηση του φαινομένου του drop-out ή αλλιώς της διακοπής από τη θεραπεία. Η πολυπλοκότητα του φαινομένου και η συμμετοχή πολλαπλών παραγόντων στην κατανόηση του οδήγησε στην απόφαση της εφαρμογής του

παραπάνω μεθοδολογικού εργαλείου που επιζητά να ανακαλύψει πέρα από το “πότε” και το “ποιός”, το “γιατί” και το “πώς”. Στη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα των πρώην εξαρτημένων από φαρμακευτικές ουσίες, αποδείχτηκε ένα ιδιαίτερα χρήσιμο εργαλείο στην κατανόηση των συναισθηματικών, νοητικών και περιβαλλοντικών παραγόντων που οδηγούν στη διακοπή αλλά και στην εμπλοκή των συμμετεχόντων σε μια ερευνητή διαδικασία. Μεθοδολογικά, αυξήθηκε η αξιοπιστία και εγκυρότητα στα λεγόμενα των συμμετεχόντων έχοντας εξασφαλίσει τον έλεγχο της ίδιας της ομάδας ενώ παράλληλα επιτεύχθηκε η ελεύθερη έκφραση σκέψεων και συναισθημάτων μέσα από την ανταλλαγή εμπειριών με άτομα που φέρουν το ίδιο πρόβλημα. Η χρήση δύο ερευνητών σε όλες τις συνεδρίες συνέβαλε στην όσο το δυνατόν πιο αντικειμενική ερμηνεία των λεκτικών και εξωλεκτικών μηνυμάτων που προέκυψαν από την ανάλυση των πρώτων αποτελεσμάτων.

Η ανάγκη για την εγκυρότητα των συμπερασμάτων της έρευνας με εστιασμένη συνέντευξη η οποία είναι παρόμοια με την ανάγκη για εγκυρότητα των αποτελεσμάτων μελετών που έχουν χρησιμοποιήσει άλλα μεθοδολογικά εργαλεία, μας ήταν σε όλη τη διάρκεια της έρευνας, γνωστή.

Στη διεξαγωγή της έρευνας συμφωνήσαμε με τους Stewart & Shamsadani (1990) ότι “υπάρχει μια σειρά από σαφείς διαδικασίες που εξασφαλίζουν αξιόπιστα και αντικειμενικά αποτελέσματα”, ενώ υποστηρίξαμε αυτό που ο Krueger (1988) πολύ ενδεικτικά θέτει “... η ανάλυση των αποτελεσμάτων της εστιασμένης συνέντευξης πρέπει να είναι συστηματική και επαληθεύσιμη. Είναι μια προσεκτική και συγκεκριμένη διαδικασία εξέτασης, κατηγοριοποίησης και συσχέτισης των δεδομένων και δεν συμπεριλαμβάνει προαισθήματα, υποθέσεις ή ό,τι άλλο κάποιος την θέλει να είναι”.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Basch, C.E. (1987), “Focus group interview: an under-utilised research technique for improving theory and practice in Health Education”, *HEALTH EDUCATION QUARTERLY*, Vol. 14 (4), pp. 411-448
- Bellenger, D.N., Bernhardt, K.L., and Goldstucker, J.L. (1976), “Qualitative research techniques: focus group interviews” In Bellrenger, D.N., Bernhardt, K.L., and Goldstucker, J.L. (eds), “*QUALITATIVE RESEARCH IN MARKETING*”, American Marketing Association, Chicago, and in Higginbotham, J.B. and Cox K.K. (eds) (1979) “*FOCUS GROUP INTERVIES: A READER*”, American Marketing Association, Chicago, (pp. 13-34).
- Krueger, R.A. (1988), “*FOCUS GROUPS: A PRACTICAL GUIDE FOR APPLIED RESEARCH*” Sage: Newbury Park
- Merton, R.K. (1946) “The focussed interview”, *AMERICAN JOURNAL OF SOCIOLOGY*, Vol. 51, pp. 541-557
- Merton, R.K., Fiske, M., and Kendall, P.L. (1956), “*THE FOCUSSED INTERVIEW*”, Free Press: New York
- Stewart, D. W. and Shamdasani, P.N. (1990), “*FOCUS GROUPS: THEORY AND PRACTICE*”, Sage, Newbury Park
- Wells, W. D. (1974), “Group Interviewing” In Ferber, R. (edr), *HANDBOOK OF MARKETING RESEARCH*, McGraw-Hill, New York and in Higginbotham, J.B. and Cox K.K. (eds) (1979), *FOCUS GROUP INTERVIEWS: A READER*, American Marketing Association, Chicago, (pp. 2-12).